

*Анатолій ДУДНІЧЕНКО**

**Як все починалося...
(зі спогадів оперативного співробітника органів
державної безпеки радянської України)**

У спогадах розповідається про фахове становлення оперативного співробітника КДБ УРСР, окремі випадки з поточної роботи.

Ключові слова: КДБ УРСР, допит, агентура, агентурно-оперативна робота.

Понад тридцять років напруженої, часом ризикованої й небезпечної, але цікавої та, головне, потрібної твоїй Вітчизні, твоєму народові роботи в органах державної безпеки...

Райвідділ, обласне управління, 5-те управління КДБ при Раді Міністрів УРСР, знову область, повернення у центральний апарат СБ України... Скільки побачено, пізнано, пережито... Ніби вчора почалося, і от уже понад десять років, як кажуть, «на заслуженому відпочинку».

Проте, попри вік і деякі проблеми зі здоров'ям, усе одно відчуваєш себе у строю, готовим до агентурно-оперативної роботи. Саме такий термін використовувався в наш час для визначення службової діяльності оперативних підрозділів. Саме ці дві складові — агентура й оперативність — і є суттю спецслужби та, без перебільшення, життям її співробітників. Якщо «опер» цього не розуміє, служба для нього буде страдницькою, безперспективною, безрадісною.

Це надважливе, на мій погляд, у психології «опера» розуміння, мабуть, як і в будь-якій іншій професії, набувається згодом у процесі службової діяльності. Із часом, коли зрозумієш своє місце в агентурно-оперативному процесі, важливість покладених на тебе функціональних обов'язків, відчуєш значимість і необхідність виконаних тобою оперативних завдань, отримувеш від цього задоволення. Не знаю, коли те розуміння зародилося в мене, однак і досі воно живе зі мною...

* *Дудніченко Анатолій Анатолійович* — полковник Служби безпеки України у відставці.

Мабуть, можна стверджувати, що зароджувалось воно з набуттям досвіду і впевненості у собі після виконання вже перших доручених мені завдань, перших результатів у роботі, після перших самостійно прийнятих рішень. У житті нашому все — від появи на світ Божий — починається з чогось *першого*. Від того, як пройдуть перші професійні випробування, залежить народження професіонала і з часом постання класного фахівця оперативно-розшукової діяльності.

Як і кожний оперативник, я теж пройшов доволі тернистий шлях психологічного становлення. Мені, двадцятирічному хлопцеві, учорашньому студентові, не одруженому, звиклому до доволі незалежного життя, обмеженого лише моральними нормами і загальноприйнятими вимогами поведінки у суспільстві, було над чим добряче замислитися, переступивши поріг надсекретної у СРСР організації.

Авжеж, і в мене було багато чого вперше. Починаючи від розуміння, що таке агентура і її виняткове значення у гарантуванні державної безпеки, і закінчуючи деяким корегуванням поведінки у сім'ї та з друзями.

Були перші зрадники Батьківщини і перші реальні, не кіношні, шпигуни. Були перші профілактика і вербовка агента. Були перша бойова граната і стрільба при самозахисті... Усього, звичайно, не розповіси в короткому допису, однак із деякими епізодами з роботи молодого радянського чекіста, мабуть, варто поділитися. Чому варто? Гадаю, що шановний читач сам усе зрозуміє.

26 серпня 1968 р. наказом голови КДБ при Раді Міністрів СРСР я був зарахований на службу в органи державної безпеки — оперуповноваженим Калуського РВ УКДБ по Івано-Франківській області.

Місячне стажування проходив в 5-му відділі обласного управління під керівництвом досвідченого старшого оперуповноваженого, який на той час здійснював контррозвідувальне супроводження (забезпечення) Івано-Франківського медичного інституту.

Згідно з отриманою оперативною інформацією, один зі студентів цього інституту, складаючи сесію, використовував ра-

діотехніку. Його товариш, котрий знаходився в іншому приміщенні, через радіотехнічний пристрій зачитував колезі з підручника відповіді на питання з екзаменаційного білета. Такі дії формально підпадали під поняття «радіохуліганство». Як наслідок, із цією особою повинна бути проведена профілактична бесіда. Оскільки за таким незначним фактом вона не передбачала ніяких ускладнень, її проведення доручили стажистові, себто мені — набиратися досвіду.

Переляканий студент одразу й чесно розповів, як усе відбувалося та хто йому допомагав, і в письмовій формі зобов'язався не повторювати таких «експериментів». Однак було запізно — його виключили з інституту. У подальшому він вступив у ВНЗ в іншому місті й успішно його закінчив. Напевно, ректорат медичного інституту, відповідно до норм вищої школи, мав підстави виключити його з лав студентів-медиків. Але питання в іншому — чи складання іспитів «не за правилами» перебуває в межах компетенції органів державної безпеки?

Пригадую почуття, що найбільше хвилювали мене.

До бесіди: чи справлюсь, чи зможу змусити людину сказати правду, адже ніколи нікого раніше не допитував і в ролі викривальника не був.

У ході бесіди: відчуття свого значення і розуміння, що від тебе в якійсь мірі залежить майбутня доля співрозмовника, та, водночас, відчуття жалю, чогось неприємного, коли бачиш в очах його неприхований переляк.

Після бесіди: з одного боку, задоволення — завдання виконав, з іншого — чи варто лякати державною безпекою людину за такий проступок?

Першу оперативну справу, що реально могла завершитися притягненням об'єкта розробки до кримінальної відповідальності, я прийняв у впровадження вже у процесі оперативного забезпечення Івано-Франківського інституту нафти і газу.

За отриманими агентурними даними, студент нафтового факультету, назву його «Славком», систематично допускав дії, що, згідно зі статтею 187' КК УРСР, тягнули за собою покарання до трьох років позбавлення волі. Після проведення документування протиправних учинків «Славка», я, за вказівкою керів-

ництва, зустрівся з міським прокурором стосовно притягнення студента до кримінальної відповідальності.

Ознайомившись із матеріалами справи оперативної розробки, прокурор похвалив за проведену кваліфіковану юридичну й оперативну роботу, погодився з формальною наявністю складу злочину. Але раптом задав питання: *«А ти подумав про те, що ми, посадивши його за ґрати, ламаємо хлопцеві все життя?»*. Відтак було прийняте компромісне рішення провести профілактику «Славка», причому не оперативним співробітником у приміщенні УКДБ, а у студентському колективі через адміністрацію інституту.

Студент, напевно, не здогадувався, що він був об'єктом прискіпливої уваги співробітників місцевого апарату КДБ і перебував за крок від кримінального переслідування. Тоді мені зраховували реалізацію оперативної справи шляхом профілактики через громадськість. Хоча притягнення об'єкта до кримінальної відповідальності під час обліку результатів роботи оперативника завжди оцінювалася вище.

Та справа не в оцінці керівництва, і не в тому, яким чином досягнуто мети, хоча це й важливі фактори в роботі оперативника. Нам удалося припинити протиправні діяння об'єкта оперативної розробки і, головне, що людина при цьому залишилася на волі.

Профілактика цих студентів та, особливо, «профілактична» бесіда, проведена прокурором міста, були дуже повчальними. Вони вагомо вплинули на подальший розвиток моєї оперативної діяльності й на ставлення до людей та сприймання їхніх учинків.

Розумітися на людях, на людській психології — чи не найважливіший чинник успіху оперативника. Це теж приходить із досвідом. Дещо перебираєш від старших колег і командирів.

У 1969 р. я отримав агентурні дані, що група молодиків з одного села в Калуському районі має гвинтівку часів Великої Вітчизняної війни. Причому, агент точно вказав, що зберігається вона у сільській хаті «Будівельника» (об'єкт працював на будівництві в м. Івано-Франківську) і назвав конкретне місце схованки.

Для вилучення зброї і нерозшифровки джерела інформації було прийняте рішення під легендою розшуку апарату для самогеноваріння та його продукції — у районі органи міліції якраз провадили таку акцію — провести огляд указанного агентом обійстя.

Легенда вдалася, і ні в кого не виникло підозри щодо істинної причини появи непрошених гостей. От тільки гвинтівку я не знайшов. Як потім з'ясувалося, напередодні її забрав інший член групи.

Відтак після проведеного документування фактів стрільби «Будівельником» із гвинтівки, знову ж таки з конспіративних причин, вирішено було негласно «зняти» його за місцем роботи і допитувати не в райвідділі, а в обласному управлінні КДБ.

Розмовляв я з «Будівельником» десь із десятої ранку до п'ятої вечора. Ніякого результату: «Не знаю», «Не маю», «Наклеп». Не подіяли ані пропозиція добровільно віддати зброю і розійтися «по-хорошому», ані офіційні свідчення свідків стрільби з гвинтівки, ані погроза санкціями ст. 222 КК УРСР, що передбачала до п'яти років позбавлення волі за незаконне зберігання і використання вогнепальної зброї.

Наприкінці робочого дня в кабінет зайшов мій начальник райвідділу Ізяслав Олександрович Герасимов: «Як справи?». Безрадісно доповідаю про відсутність перспективи. Пролунала команда: у машину, їдемо в Калуш і передаємо «Будівельника» з відповідними документами в міліцію.

Поїздка відбувалася при повному мовчанні. Однак я попросив командира зупинитися на декілька хвилин, щоб заскочити додому, до батьків. Буквально через 10–15 хвилин я повернувся до машини. І. О. Герасимов попросив водія вийти, повернувся з переднього сидіння до «Будівельника» і доброзичливо запитав:

- Так що ви хотіли нам розповісти?
- Обіцяйте, що нікого не посадите.
- Домовилися.
- Завтра в 10.00 ми будемо в райвідділі зі зброєю.

По дорозі в Калуш зупинялися ще раз. За пропозицією Ізяслава Олександровича ми з «Будівельником» із задоволенням,

бо добряче зголодніли за цілий день безплідних розмов, поїли у придорожньому кафе.

Ранком наступного дня командир, сам абсолютно спокійний, мабуть, відчувши мій дещо напружений в очікуванні стан, аби відволікти і заспокоїти мене, доручив виконати якесь другорядне завдання.

Та перед десятою я почав нервувати. 10.00, 10.05, 10.10 — ніхто не прийшов. Начальник теж не дзвонить і не запитує. О 10.15 — стук у двері кабінету. Відчиняю — і гора з плечей. «Будівельник» разом із незнайомою мені людиною, вибачившись за невеличке запізнення, входять у кабінет і кладуть на стіл два великих за розмірами і важких пакунки. Розгортаю: п'ять «стволів», про які ми й не здогадувалися, і набої до них. Усе в робочому, бойовому стані.

Отак, насамперед дякуючи досвіду начальника райвідділу, було реалізовано оперативну справу шляхом вилучення вогнепальної зброї, чим вдалося запобігти можливим злочинам з її використанням або нещасному випадку. Але знову ж таки головне — молоді хлопці залишилися на волі.

Ще один подібний урок із психології, уміння вести бесіду/допит подав мені старший оперуповноважений Калуського райвідділу Володимир Маркович Касецький, який, згідно з функціональними обов'язками, опікував мене, навчав і допомагав набиратися «оперативного розуму».

Як відомо, за радянської доби греко-католицька церква була заборонена й уніатські священники церковні обряди здійснювали нелегально, за що переслідувалися як органами виконавчої влади, так і співробітниками міліції та КДБ УРСР. Так, Станіславський облвиконком у грудні 1961 р. доручив обласному УМВС

«посилити боротьбу [...] з т. зв. невоzz'єднаними уніатами-священниками, які займаються місіонерською релігійною діяльністю по приватних будинках та в незареєстрованих церквах»¹.

¹ Андрухів І., Кам'янський П. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті: історико-правовий аналіз. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 219.

Аналогічне завдання отримали по своїй лінії й співробітники УКДБ по Станіславській області. Подібні доручення були в контексті затвердженого 7 січня 1961 р. Радою у справах РПЦ при РМ СРСР плану, де передбачалося:

«Принять решительные меры по пресечению незаконной деятельности бывших униатов, невоссоединившихся с православием»².

Виконуючи припис інстанцій В. М. Касецький через наявні оперативні можливості встановив подружжя, дитину яких охрестив уніатський священик. Для документування нелегальної діяльності ієрея батьків запросили до райвідділу КДБ.

В. М. Касецький розпочав допит дружини, а мені доручив опитати чоловіка. Причиною такого начальницького вибору стала його постать — характеризувався позитивно, нещодавно демобілізувався з армії, активний комсомолец. Моїм завданням було провести бесіду й письмово оформити факт протиправної діяльності «уніата».

Не пам'ятаю точно скільки, але розмова була довгою. Однак усі мої старання бажаного результату не досягли. Я навіть засумнівався в достовірності отриманої інформації — може, дійсно, помиляюся. Залишивши чоловіка під наглядом сержанта, я пішов у кабінет Володимира Марковича — порадитися. Глянувши на мене, він без слів зрозумів ситуацію і показав на стілець за приставним столом навпроти жінки.

Сам же він мовчки писав якусь довідку, заглядав в оперативні справи, що, як завжди, лежали навалом у нього на столі. Він робив свою повсякденну роботу, і, здавалося, що нас узагалі не існувало в кабінеті. Час ішов, жінка сиділа мовчки, мене почало все муляти і я марудився на стільці — жодної реакції чи команди. Повне ігнорування присутніх.

І раптом: «Ну, давай, розказывай!». Прозвучало це не як команда, а як пропозиція чи навіть прохання. І жінка, на мій подив, розповіла все, що знала про нелегальну діяльність греко-

² Андрухів І., Кам'янський П. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті... – С. 217.

католицького священика. Ті уроки в подальшому не раз ставали мені у пригоді.

Було й перше в моїй чекістській діяльності застосування табельної зброї. Сталося це у квітні 1970 р. у с. Кропивник Калуського району. Тут мій начальник — майор Ізяслав Олександрович Герасимов, мудрий командир й інтелігентна людина, як член бюро райкому КПУ вручав із нагоди 100-річчя з дня народження В. І. Леніна ювілейні нагороди жителям села.

Не вдаючись у подробиці скажу лише, що на подвір'ї сільського клубу, де відбувалися урочисті збори, до мене раптово підійшли трійко молодиків, які, використовуючи нецензурний сленг, спробували затіяти бійку. Мусив назватися. Почувши, що перед ними співробітник КДБ, вони ще більше розпалилися. Той, що стояв посередині, розстебнув плаща й зі словами: «Ах-х! Ка... Де... Бее! Зарубаю!», — вихопив з-за пояса топірець, супроводжуючи мелодійну українську мову всесвітньо відомими «благозвучними» російськими матюками. Це був не колун, і не велика сокира, проте цілком достатнє знаряддя, аби покалічити, а то й позбавити життя.

Вимушено дістав ПМ і з черговим загрозливим випадом із боку нападаючого вистрелив. Не на ураження, зрозуміло, а попереджуючи — у повітря. Подіяло. Тут наспів наш водій, колишній фронтовик старший сержант Павло Петрович та допоміг затримати розбишак.

Інцидент для них, з урахуванням політичного моменту й збройного нападу на співробітника органів КДБ при виконанні ним службових обов'язків, цілком міг закінчитися тривалим перебуванням у місцях позбавлення волі. Та хай дякують шляхетності й розсудливості «холодної голови, гарячого серця» мого командира. З огляду на чистосердечне розкаяння, абсолютне небажання, та й недоцільність у даному випадку розмахувати «караючим мечем», він вирішив не притягувати хлопців до кримінальної відповідальності.

Було й перше розкриття кримінального злочину. Причому, варто зазначити, що мені допомогли власні знання інженера-механіка і командира взводу трубопровідних військ підрозді-

лу постачання паливно-мастильними матеріалами. Такі спеціальності здобув я по закінченню інституту.

На одному з підприємств Калуша якось уночі стався витік значної кількості дизельного пального. Про аварію міліцію сповістив сторож, який чергував уночі. Для виявлення ознак можливої диверсії начальник райвідділу направив мене на місце пригоди.

Із пояснень сторожа стало відомо, що, згідно з інструкцією, він декілька разів обходив територію з резервуарами ПММ і не виявив нічого незвичного. Перед світанком, закінчуючи останній обхід, побачив величезну калюжу пального біля цистерни, що знаходилася поряд із залізничною колією. За його словами, витік палива стався за проміжок часу, потрібного на один обхід території.

При зіставленні часу, витраченого на обхід, і розмірів «паливної калюжі» в мене закрався сумнів щодо щирості сторожа. Проте він наполягав на свідченнях. На допомогу прийшли інститутські знання й розрахунок на необізнаність охоронця. Пославшись на англійського фізика Стокса, який сформулював один із законів гідродинаміки (хоча його застосування у цьому випадку було виключене), я впевнено заявив, що, знаючи тип пального, його густоту і «коефіцієнт в'язкості», можна точно визначити, скільки витекло за проміжок часу, вказаний сторожем. Цього було достатньо. Далі горе-сторожем і названими ним спільниками займалася міліція.

Не пам'ятаю точно, у 1969 чи 1970 рр. КДБ СРСР проводив у масштабах країни навчання, що мали за мету виявлення та затримання «іноземного шпигуна». Вони стали для мене добрим уроком, як *не треба* ловити агентів.

Задіяно було абсолютно всі підрозділи держбезпеки Союзу, від республіканських комітетів до районних відділень. Навчальний об'єкт — зрозуміло, добре підготовлений нелегальною розвідкою — за легендою, яка, до слова, змінювалася Центром ледь не кожного дня, міг діяти в будь-якому регіоні СРСР і під якою завгодно «личиною».

За однією з версій, «шпигун» перебував на території України під виглядом офіцера радянської армії і мав у своєму розпоряд-

женні автомобіль з військовими номерами. Залежно від нових даних про нього корегувався інструктаж усіх наявних оперативних джерел підрозділів КДБ, у межах необхідного, офіційних посадових осіб, командирів військових частин тощо.

Із цим наміром я на службовому автомобілі з водієм поїхав на зустріч із капітаном Ш. — начальником хімічного полігону, розміщеного на території моєї оперативної діяльності. Особовий склад військової частини особисто знав мене. Біля воріт стояв армійський УАЗ-452 із червоними хрестами та капітан, який розмовляв із вартовим. Зі слів солдата я зрозумів, що начальника полігону немає на місці, коли буде — невідомо й, мовляв, товаришу капітан, приїздить завтра.

Я, молодший лейтенант, у польовій формі з загальновійськовими петлицями (себто той, хто не знав мене особисто, і не розбере, що я з КДБ) та при пістолеті звикло рішуче підходжу та, віддавши честь капітанові, прошу вартового викликати старшину — заступника командира. Той приходить і, побачивши мене, доброзичливо відкриває прохідну, вважаючи, що капітан, якого я пропускаю вперед як старшого за званням, зі мною. Проходимо у приміщення штабу, де я пропоную капітану (а він представився начхімом однієї з військових частин, дислокованих у сусідньому Долинському районі) першим вирішити свої проблеми. Капітан, не менш вихована людина, уступає першість мені. І ось я, ані на мить не замислюючись, що роблю, проводжу інструктаж старшини у присутності невідомої людини. Не дослухавши до кінця мої настанови, але суть-то він зрозумів однозначно, капітан вибачився, мовляв, ви тут вирішуєте серйозні державні проблеми, а йому потрібні лише хімічні препарати. Оскільки без дозволу командира старшина їх видати не має права, домовилися, що капітан приїде наступного дня. Із тим, попрощавшись, він пішов.

Ще декілька хвилин розмовляю зі старшиною і враз розумію — що я наробив?! Завів на військовий об'єкт з обмеженим доступом сторонню, незнайому людину, повіривши на слово та не переглянувши документи, чим підставив старшину і вартового, та, можливо, узагалі допоміг «шпигунові», якого сам і розшукую, видав інформацію для службового користування...

Усе це миттю промайнуло в голові. Ноги самі несли до машини. На ходу команду водієві запускати двигун, питаю, куди поїхав УАЗ і чи запам'ятав він номери. Старший сержант — водій ще з фронту — Павло Петрович вижимав із нашої старенької «Волги» все, на що вона була здатна. Та «втікача» ми так і не наздогнали. Із відчуттям сорому й опущеною головою пішов доповісти начальникові райвідділу. Закралася була думка не доповідати, та совість і варіант, що це міг бути «навчальний об'єкт», узяли гору.

Я вже відзначав мудрість І. О. Герасимова. Тож і у цій ситуації він повівся як грамотний командир і вихователь. Хоча прекрасно розумів: якщо його «опер», себто я, зробив таку промашку, то на весь Союз ославиться не тільки наш райвідділ, а й обласне управління. Уважно вислухавши мої «перли», порадив заспокоїтися, не робити поспішних висновків і розпорядився зателефонувати колегам у Долинське РВ та попросити, не розшифровуючи ситуації, перевірити, чи дійсно в такій-то військовій частині служить капітан із названими мною даними.

Ще десь із годину у стані напруги й нервування уявляв собі, як у союзному наказі-огляді звучатиме прізвище молодого опера — молодшого лейтенанта Дудніченка, який на перших же роках служби в органах держбезпеки прогавив шпигуна. Дзвінок сусідів заспокоїв і мене, і командира. Такий капітан дійсно існував, і саме він їздив на полігон. Усі прикмети повністю збігалися. Це була добра наука, що вимагала підвищення чекістського професіоналізму, більшої пильності, спостережливості... Себто треба було виправлятися, адже навчання тривали.

Невдовзі надійшло нове орієнтування. Об'єкт може виступати в ролі працівника радянсько-партійних органів, вихвалитися службовими можливостями, не особливо обмежувати себе грошовими витратами в ресторанах і кафе, легко вступати в контакт із незнайомими, зокрема жінками й т. п.

Одного вечора, уже після роботи, подзвонила мені додому зорієнтована на таких людей офіціантка з ресторану «Прикарпатський» і повідомила про «клієнта», за поведінкою дуже схожого на розшукуваного. Доповів по телефону начальникові райвідділу. Із його відома запросив для прикриття двох знайо-

мих вродливих дівчат і поспішив у ресторан, де офіціантка, виконуючи моє прохання, заздалегідь звільнила столик поряд зі столиком «клієнта». Той дійсно виділявся серед інших відвідувачів закладу. Пригощав оркестрантів, замовляв музику, демонстративно платив чималі гроші тощо. На двох привабливих дівчат зреагував відразу, як тільки ми зайняли місця за столиком. Шляхетно вибачився переді мною і попросив дозволу пригостити нас шампанським, потанцював по черзі з дівчатами, а відтак, отримавши згоду, пересів до нашого столику.

Познайомилися ближче. Дівчата — студентки Івано-Франківського медичного інституту, проходять практику в Калуській центральній районній лікарні, що повністю відповідало дійсності. Я — новоспечений інженер-технолог, після закінчення Івано-Франківського інституту нафти і газу працюю на Калуському хіміко-металургійному комбінаті (КХМК), живу в гуртожитку.

«Клієнт» назвався секретарем місцевого райкому партії, і без будь-яких вагань пообіцяв мені допомогу в отриманні окремої квартири. На зауваження, що, наскільки мені відомо, у керівництві райкому останнім часом не відбулося ніяких кадрових змін, він моментально відповів, що перебуває в розпорядженні обкому і буквально в наступні два-три дні буде призначений на посаду секретаря Калуського райкому КПУ або секретарем парторганізації КХМК. При цьому розповів про своє навчання у Вищій партійній школі, які предмети проходив, хвалився дружніми стосунками з головою райвиконкому й т. п. Говорилося це все настільки впевнено, природно, щиро і з подобицями, що можна було б повірити.

Аби знову не втрапити у халепу під слушним приводом залишив теплу компанію і зателефонував начальству. Як «рядовий опер» я міг і не знати ситуацію на «сьогоднішній день», а командир — член бюро райкому КПУ і начальник райвідділу КДБ — володів нею достеменно. І. О. Герасимов підтвердив мої підозри та дав дозвіл на перевірку особи «секретаря».

Щоб не привертати у залі зайвої уваги запропонував йому вийти у фойє, пред'явив службове посвідчення і попросив «клієнта» показати паспорт. Спочатку нахабнувато, не пока-

зуючи документів, він намагався перевести ситуацію у жарт та повернутися до зали до дівчат продовжувати застілля. Потім заявив, що я «глибоко помиляюся». Потім умовляв відпустити за гроші. Одначе я продовжував наполягати на пред'явленні паспорта.

«Клієнт» почав нервово шарити по кишенях брюк і піджака. Дістав довідку Комсомольського-на-Амурі райвідділу внутрішніх справ без фотографії, видану такому-то громадянину на підставі заяви про зникнення (загублення) паспорта, зі змазаним підписом. Кажу, що мене такий документ не задовольняє.

Знову шукає по всіх кишенях і знаходить ще одну довідку на те ж прізвище, без фото її власника, видану Рожнятівським (сусідній із Калуським район) райвійськкоматом на підставі заяви про пропажу військового квитка з нерозбірливим підписом комісара і нечіткою печаткою. Вирішую, що поведінки «Клієнта» і зазначених ознак контррозвідувального пошуку агентів-нелегалів достатньо для його затримання для з'ясування особи.

Оскільки телефон був тільки в кабінеті адміністратора, залишаю «Клієнта» під наглядом гардеробника (колишнього сержанта міліції) з вимогою не відлучатися. Доповідаю по телефону начальникові райвідділу, отримую командирське «добро» і викликаю наряд міліції.

Повертаюсь у фойє — «секретаря» немає. «Охоронець» показує на туалет, у кабінці якого нібито хтось рве папір і змиває в унітаз. Я змушений був вибити двері. «Клієнт» стояв і посміхався. Він зовсім не опирався. Але, побачивши міліцейський наряд, почав нецензурно лаятися, погрожувати зняттям із посад, втратою погонів. Якихось чітких, розбірливих пояснень своєї поведінки не надав, про документи, місце проживання, сім'ю постійно змінював дані. Було вирішено затримати «Клієнта» для перевірки і встановлення його особи.

Наступного ранку, ще до початку робочого дня, зателефонував начальник міліції і благав швидше прибути до райвідділу МВС. Виявилося, що вранці до чергового звернулася жінка із заявою про зникнення її «хворого на голову» чоловіка. Ішлося про мого «Клієнта».

Жінка, сама лікар, розповіла, що чоловік із дитинства мав психічне захворювання, котре зазвичай не позначалося на нормальному образі життя, окрім нечастих випадків загострення хвороби чи під дією алкоголю. Декілька років тому вони з чоловіком виїхали працювати на Далекий Схід. Заробивши «хороші гроші» поверталися додому. Але в аеропорту Комсомольська-на-Амурі в них украли всі гроші й документи, замість яких отримали довідки про втрату паспортів. Довідка Рожнятівського військкомату теж була справжньою — «Клієнт» стояв на військовому обліку. Про голову райвиконкому знав, бо з одного села, друзі й досі. Одним словом, вибачте та відпустіть невинного і голодного. Що й було зроблено з напучуванням не пускати чоловіка в ресторан самого...

Мої дії на оперативній нараді визнали правильними, окрім того моменту, коли я залишив об'єкта на догляд гардеробника. Справжній шпигун утік би. До речі, його взяли згодом десь у Російській Федерації.

Дехто з читачів може засумніватися у щирості моєї розповіді. Особливо останнього епізоду — мовляв, чи не переборщив я, приписуючи стільки ознак агента-нелегала моєму «Клієнтові» і чи в реальному житті може бути такою поведінка «шпигуна».

Однак це все — щира правда. Поведінка «Клієнта» могла повністю відповідати легенді навчального об'єкта, адже — з практики — коли його довгий час не викривають, він умисно демаскується, своєю поведінкою демонструє ознаки, що вказували на причетність до нелегальної діяльності, навіть провокує власне затримання...

Така «школа» була суворою і майже безкомпромісною, настільки повчальною, що навіть окремі її уроки-деталі досі не зітерлися з пам'яті. Наразі, мабуть, варто сказати, що не лише ми вивчали і перевіряли конкретних осіб, а й нас вивчала супротивна сторона, і нас ретельно перевіряли співробітники «внутрішньої безпеки». Зокрема, одного разу через спільного знайомого мені в ресторані підставили особу, за переконаннями — націоналіста. Він, знаючи мою посаду, старанно обробляв в антирадянському дусі. На ранок мій рапорт лежав у ко-

мандира на столі. Через багато років мені сказали, що це була перевірка.

Зараз усе це згадується з усмішкою і гумором у душі. Тоді ж не завжди було весело. Але дружній колектив, співдружність досвіду старших колег і молодості, з усіма її плюсами й мінусами, та мудрий командир завжди приходили на допомогу. Саме так у наш час гартувалися молоді чекісти-оперативники. А далі в кожного з нас була своя людська й оперативна доля...

Дудниченко А. Как всё начиналось... (из воспоминаний оперативного сотрудника органов государственной безопасности советской Украины)

В воспоминаниях рассказывается о профессиональном становлении оперативного сотрудника КГБ УССР, отдельных случаях из повседневной работы.

Ключевые слова: КГБ УССР, допрос, агентура, агентурно-оперативная деятельность.

Dudnichenko A. How it all began ... (from the memoirs of the operational staff of the state security of the Soviet Ukraine)

In his memoirs, describes the professional development of operational KGB of the USSR, some cases of the daily work.

Key words: KGB of the USSR, the questioning, the agents, agent-operative activities.